अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९

लालमोहर र प्रकाशन मिति

२०३९।८।६

२०३९ सालको ऐन नं. १३

अपाङ्गहरुको संरक्षण तथा कल्याणकारी व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावना : अपाङ्गहरुको हितको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न, अपाङ्ग हुने परिस्थितिको रोकथाम गरी निराकरण गर्न, अपाङ्गहरुको स्वास्थ्य, शिक्षा, स्याहार, तालीम र उनीहरुको समानताको हक तथा रोजगारी समेतको कल्याणकारी आवश्यक व्यवस्थाहरु गरी अपाङ्गहरुलाई समाजकै सक्षम सदस्य एवं सक्रीय रुपमा उत्पादनशील नागरिक बनाउन वाञ्छनीय भएकोले,

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट राष्ट्रिय पञ्चायतको सल्लाह र सम्मतिले यो ऐन बनाइबक्सेकोछ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** :

(१) यस ऐनको नाम "अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९" रहेकोछ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "अपाङ्ग" भन्नाले सामान्य दैनिक चर्या गर्न शारीरिक वा मानसिक तवरले असमर्थ वा असक्षम भएको नेपाली नागरिकलाई सम्झनुपर्छ । सो शब्दले कानो, अन्धो, बहिरो, लाटो, लठेब्रो, लुलो, कुंजो, लङ्गडो, खोरण्डो, डुँडो वा सुस्त मनस्थिति भएको व्यक्तिलाई समेत जनाउँछ ।

(ख) "असहाय अपाङ्ग" भन्नाले जायज्येथा केही नभएका वा स्याहार सुसार गर्ने कोही नभएका आफै रोजगार गरी खान नसक्ने अपाङ्ग सम्झनुपर्छ ।

(ग) "अपाङ्ग घर" भन्नाले असहाय अपाङ्गहरुलाई पालन पोषण समेतको लागि व्यवस्था गरिएको घर सम्झनुपर्छ ।

(घ) "समाज कल्याण अधिकृत" भन्नाले नेपाल सरकारले दफा १८ बमोजिम नियुक्त गरेको वा तोकेको अधिकृत सम्झनुपर्छ ।

(ङ) "तोकिएको" वा "तोकिएबमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनुपर्छ ।

३. **अपाङ्गपनको निर्धारण** :

(१) दफा २ को खण्ड (क) मा उल्लिखित अपाङ्गको परिभाषा तथा अपाङ्गपनको निर्धारण चिकित्साशास्त्रका सर्वमान्य सिद्धान्त र नेपाल अधिराज्यको परिप्रेक्ष्यमा निश्चित गरिएको मापदण्डको आधारमा हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्ति अपाङ्ग हो होइन भन्ने कुराको निर्णय नेपाल सरकारबाट यस प्रयोजनका निम्ति तोकिएको वा गठन गरिएको चिकित्सक वा समितिको निर्णय नै आधिकारिक हुनेछ ।

तर, नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन र नेपाल अधिराज्यको परिप्रेक्ष्यलाई ध्यानमा राखी त्यस्तो तोकिएको वा गठन गरिएको चिकित्सक वा समितिको निर्णयमा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित आदेशद्वारा थप घट गर्न यस दफाले बाधा पुऱ्याएको मानिनेछैन ।

४. **अपाङ्गहरुको हितको संरक्षण** : अपाङ्गलाई आफनो अपा·पनको उपचार गर्नका निम्ति आवश्यक औषधि र स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु, आफनो अशक्तताको कारणबाट पर्न आउन सक्ने प्रतिकूलतालाई सकेसम्म कम पार्न, काम गर्न सक्ने क्षमता प्राप्तिका लागि आवश्यक पर्ने सहायक वस्तु, उपकरण तथा औजार प्राप्त गराउन, शैक्षिक, व्यावसायिक, आर्थिक, शारीरिक† मानसिक र सामाजिक रुपमा पुनर्स्थापन गराउन कल्याणकारी सहायता एवं सेवा उपलब्ध गराउन र समुदायमा समानताको आधारमा पूर्ण सहभागी गराउन नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार उपयुक्त व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

५. **समानताको हक** :

(१) कुनै अपाङ्गहरुलाई निजको केवल अपा·पनको आधारमा मात्र नेपाल अधिराज्यभित्रको शिक्षा र तालीम दिने वा सामाजिक वा साँस्कृतिक कार्यक्रम गर्ने कुनै पनि संस्था वा क्लव वा समुदाय वा समारोहमा प्रवेश गर्नबाट रोक्न पाइनेछैन ।

(२) अरुले पाए सरहको राजनैतिक अधिकार, आर्थिक र सामाजिक सुरक्षा पाउने, सम्मानपूर्ण जीवनयापन गर्ने, रोजगारी पाउने, उपयोगी, उत्पादनशील र अर्थपूर्ण कुनै व्यवसायमा लाग्न मानवोचित सम्मान पाउने समेतको अधिकारबाट बन्चित गर्न पाउनेछैन ।

(३) सरकारी सेवा वा अरु कुनै सार्वजनिक सेवाको नियुक्तिमा कुनै अपाङ्गलाई निजको केवल अपा·पनको आधारमा मात्र भेदभाव गर्न, कुनै पदमा नियुक्ति गर्न वा बढुवा वा वृद्धि वा समान व्यवहार पाउनबाट बन्चित गर्न पाइनेछैन ।

तर, खास कुनै प्रकारको सेवाका कामको लागि सेवा वा कामको प्रकृति अनुरुप कुनै प्रकारको अपाङ्गको नियुक्ति, बढुवा, वृद्धि वा समान व्यवहार अनुपयुक्त हुने भएमा सो गर्न यस दफाले बाधा पुऱ्याएको मानिनेछैन ।

६. **शिक्षा तथा तालीमको व्यवस्था** :

(१) कुनै अपाङ्गले शिक्षा प्राप्त गर्नको लागि कुनै शिक्षण संस्थामा भर्ना हुने भएमा निजलाई त्यस्तो शिक्षण संस्थामा शुल्क लिइने छैन ।

(२) अपाङ्गलाई शिक्षा दिने शिक्षकहरुलाई उपयुक्त तालीमसम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(३) अन्धा, बहिरा र सुस्त मनस्थिति भएकालाई शिक्षा दिने विशेष प्रकारको व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

७. **स्वास्थ्य तथा औषधि उपचारको व्यवस्था** :

(१) निरोध वा निवारण हुन सक्ने अपा·पनको निरोध तथा निवारण गर्न र अपाङ्गपन तुल्याउने कारकतत्वहरु पत्ता लगाई त्यस्को निरोध, निवारण, नियन्त्रण, उन्मूलन र उपचार गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) अपाङ्गबाट उत्पन्न हुने विभिन्न प्रतिकूल असरलाई यथाशक्य घटाउनका लागि आवश्यक पर्ने उपचार उपलब्ध गराउन त्यसको लागि गरिने परीक्षण तथा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(३) अपाङ्गपन आईपर्ने अवस्थालाई यथासम्भव निराकरण गर्न नेपाल सरकारले पौष्टिक आहारमा वृद्धि, किटाणुजन्य रोगको नियन्त्रण वा उन्मूलन गर्न र दुर्घटनाहरुको रोकथामको लागि आवश्यक व्यवस्था समेत गर्न सक्नेछ।

८. **तालीम तथा रोजगारीको व्यवस्था** :

(१) अपाङ्गलाई आर्थिक रुपमा स्वावलम्बी बनाउन उपयुक्त तालीम तथा रोजगारीको आवश्यक व्यवस्था मिलाउन सकिनेछ । निजहरुको अवस्था सुहाउँदो वातावरणमा श्रमको उचित प्रतिफल पाउन सक्ने प्रकारको तालीम दिने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(२) श्रम आपूर्ति व्यवस्थाद्वारा अपा·लाई खुला तथा स्वावलम्बनकारी उद्योग वा ग्रामीण रोजगारी जस्ता श्रम वा रोजगारी व्यवस्थामा लगाउने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(३) अपाङ्ग श्रमिकहरुलाई कम्तीमा सामान्य जीवनयापनको लागि थप सुविधा दिइने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(४) पच्चीस जनाभन्दा बढी मजदूर नियुक्त गरिने कारखानाले जम्मा मजदूर संख्याको पाँच प्रतिशत संख्यामा नघटाई अपाङ्गलाई उनीहरुको शारीरिक क्षमता, तालीम, योग्यता र अनुभवको आधारमा उपयुक्त हुने काममा उपलब्ध भएसम्म नियुक्ति गर्न पर्ने गरी तोक्न सक्नेछ । यस्तो मजदूरले अन्य मजदूरले पाए सरहको पारिश्रमिक पाउनेछ र तिनीहरुको सेवाका शर्तहरु तथा वृत्ति विकासका अवसरहरु पनि मजदूर सरह हुनेछ ।

तर, कुनै कारखानाले अपाङ्गलाई नियुक्त गर्दा निजको स्वास्थ्य तथा अन्य अवस्थामा हानि हुने संभावना विद्यमान छ भन्ने तथ्य त्यस्तो कारखानाले दर्शाई समाज कल्याण अधिकृतको पूर्व अनुमति प्राप्त गरेमा त्यस्तो कारखानालाई यस उपदफाको बाध्यात्मक व्यवस्थाबाट छूट दिन सकिनेछ ।

(५) अपाङ्गको निम्ति मात्र निजी रोजगारीको व्यवस्था गर्न घरेलु तथा ग्रामीण साना उद्योगको सञ्चालनका लागि ऋण, कच्चा पदार्थको उपलब्धि, बजार व्यवस्था इत्यादि आधारभूत सुविधा तथा संरक्षण प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(६) अपाङ्गको निम्ति मात्र रोजगारी तथा जीविकोपार्जनका उपायहरु र त्यसलाई दिन सकिने तथा दिनु पर्ने सुविधा सहुलियतको संभाव्यताबारेमा अध्ययन गर्ने गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।

(७) कुनै यन्त्रको काममा अपा·लाई लगाउँदा निजको सुरक्षा हुने गरी सुरक्षा उपकरण प्रयोग गर्नु पर्ने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

९. **अपाङ्गहरुमा प्राथमिकता** : यस ऐनमा व्यवस्था गरिएका तथा अन्य उपलब्ध हुन सक्ने सुविधा तथा सहुलियतहरु प्रदान गर्दा अपाङ्गमध्ये बढी मात्रामा अपाङ्ग भएका व्यक्तिको अवस्थालाई ध्यानमा राखी प्रदान गर्न सकिनेछ ।

१०. **सुविधा तथा सहुलियत** :

(१) घरबास नभएका अपाङ्गलाई आफनो घरबास बनाउन वा कुनै अपाङ्गलाई कृषि व्यवसायमा लाग्न जग्गा चाहिएमा नेपाल सरकारले प्रचलित कानून बमोजिम वितरण गरिने वा हाल आवादी गर्न दिइने जग्गा तोकिएको शर्तबन्देजको अधीनमा रहने गरी उपलब्ध गराई दिन सकिनेछ ।

(२) कुनै अपाङ्गले खेलकूद, मनोरन्जन वा सांस्कृतिक प्रदर्शन इत्यादिमा भाग लिन चाहेमा सो कामको लागि सम्बन्धित संस्थामा उपयुक्त तालीम दिने, सिकाउने र सो कामको लागि व्यवस्था गरिदिने सम्बन्धमा प्राथमिकता दिन सकिनेछ ।

(३) कुनै अपा॰लाई बस, रेल, हवाईजहाजबाट यात्रा गर्दा निजलाई र अरु कुनै व्यक्तिको सहारा निरन्तर चाहिने भए त्यस्तो एकजना व्यक्तिलाई यात्रुभाडाको आधा भाडा छूट दिन सकिनेछ ।

(४) अपा॰ले प्रयोग गर्नुपर्ने सहायक साधन, उपकरण वा औजार तथा अपा॰को तालीमको लागि वा निजी रोजगारीमा लागेका अपाङ्गको रोजगारीको लागि प्रयोग गरिने मालसामान यन्त्र, पूर्जा तथा कच्चा पदार्थहरुमा भन्सार, अन्तः शुल्क, बिक्रीकर, स्थानीय कर, सरचार्ज र अन्य दस्तूर समेत नेपाल सरकारले सम्पूर्ण वा आंशिक रुपमा छूट दिन सकिनेछ ।

तर, त्यस्ता रोजगारहरु पूर्णरुपले अपा॰हरुको रोजगार हुनु पर्दछ ।

(५) अपाङ्गलाई र अपाङ्गको पुनर्स्थापनाको लागि स्थापना भएका वा सो कामको कार्यान्वयन गर्न प्रयोग गरिएका संस्थाहरुलाई आयकर तथा अन्य सबै प्रकारका करहरुबाट नेपाल सरकारले छूट दिन सक्नेछ । यसरी छूट पाउने अपा॰ले आफनो अपा॰पनको तथा त्यस्ता संस्थाले सो सेवामा लागेको भन्ने प्रमाणपत्र प्रस्तुत गरेपछि आयकर विवरण प्रस्तुत गर्नु पर्नेछैन ।

(६) अपाङ्गलाई रोजगारी दिने कारखानालाई सो कारखानाले नियुक्त गरेको, अपाङ्गको अनुपातमा नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिमको दरले आयकरबाट छूट दिन सक्नेछ । अपाङ्गलाई नियुक्त गर्न आफनो कारखानाको यन्त्रमा गरिएको विशेष अदल बदल वा जडान गरिएका पार्टपूर्जाहरुको वापतमा भएको खर्चलाई तोकिए बमोजिमको परिमाणमा आयकर छूट पाउने अंकमा जोड्न अनुमति दिन सकिनेछ ।

(७) अपाङ्गका निम्ति मात्र तालीम दिने वा रोजगारी दिने वा रोजगारीको व्यवस्था गरी दिने सामाजिक संस्था, व्यापारिक वा औद्योगिक प्रतिष्ठानलाई बैंक तथा आर्थिक संस्थाहरुबाट सरल व्याज दरमा ऋण दिलाउने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(८) वृद्ध अपाङ्ग तथा असाहाय अपाङ्गलाई बसोबासको लागि अपाङ्ग घरको व्यवस्था गर्न र त्यस्तो अपाङ्ग घरमा मनोरन्जन तथा समय सुविस्तासंग बिताउने साधनहरुको व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(९) अपाङ्गहरुको निमित्त तोकिएबमोजिमको बेकारी भत्ता, जीवनयापन भत्ता, वृद्धावस्था निवृत्तिभरण वा कमाई गरी खान नसक्ने अपा॰ व्यक्तिलाई विशेष भत्ताको व्यवस्था मिलाउन सकिनेछ ।

(१०) सार्वजनिक यातायातको साधनहरुमा अपाङ्ग व्यक्तिहरुको लागि केही स्थान सुरक्षित राख्ने प्रबन्ध गर्न सकिनेछ ।

११. **अपाङ्गको पालन पोषण** : अपाङ्गलाई परिवारका सदस्य, संरक्षक वा हकवालाले हेरविचार गरी पालन पोषण गर्नु पर्नेछ ।

१२. **संरक्षक र चिकित्सकको कर्तव्य** : कुनै व्यक्ति अपाङ्ग भएकोछ वा हुने अवस्थामा पुगेकोछ भन्ने लागेमा नजीकको अस्पताल वा नेपाल सरकारले तोकिदिएको ठाउँमा यथासंभव चाँडो सूचना गर्नु वा पुऱ्याउनु निजको संरक्षक र निजलाई जाँच्ने चिकित्सकको कर्तव्य हुनेछ । त्यस्तो व्यक्तिलाई प्राथमिकताको आधारमा उपचार गर्नु र सो ठाउँमा उपचार हुन नसक्नेमा उपचार हुन सक्ने ठाउँमा सिफारिश गरी पठाइ दिनु त्यस्तो अस्पताल वा चिकित्सकको कर्तव्य हुनेछ ।

१३. **अंग दान दिन सकिने** : कुनै व्यक्तिले आफू मरेपछि आफनो शरीरको कुनै अंग कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई दान दिन चाहेमा लिखत गरी दान दिन सक्नेछ ।

१४. **रकम छुट्याउनु पर्ने** : कारखाना वा औद्योगिक प्रतिष्ठान वा धार्मिक संस्थाहरुले अपाङ्ग भएका व्यक्तिलाई संरक्षण सम्बर्द्धन गर्न आफनो आम्दानीको तोकिएको प्रतिशत रकम छुट्याउनु पर्नेछ ।

१५. **कुष्ठरोगी अपाङ्गसम्बन्धी थप व्यवस्था** : कुष्ठरोग लागेको अपाङ्ग व्यक्तिलाई कसैले पनि छुन नहुने भनी वा त्यस्तै आधारमा तिरस्कार गर्न हुँदैन । सो आधारमा कुनै प्रकारले तिरस्कार गरेमा वा त्यस्ता रोगीको मनोभावना कुण्ठित हुने गरी गाली बेइज्जती गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई र सो कार्यको लागि जिम्मेदार अन्य व्यक्तिलाई समेत यस ऐनमा तोकिएबमोजिम सजाय गर्न सकिनेछ ।

१६. **सामाजिक विक्षिप्तता भएका अपाङ्ग सम्बन्धी थप व्यवस्था** :

(१) मानसिक विक्षिप्तता भएका अपाङ्गलाई अस्पताल वा उपचार गृहमा राखी उपचार गर्ने व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

(२) फौजदारी अपराधमा प्रचलित कानूनबमोजिम कारवाही भइरहेका वा सजाय पाएका व्यक्ति बाहेक प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिए तापनि उपचारको लागि वा सुरक्षात्मक व्यवस्थाको लागि बाहेक कुनै पनि मानसिक रोगले पीडित व्यक्तिलाई कारागारमा राखिने छैन ।

१७. **अपाङ्गसम्बन्धी अपराध र दण्ड सजाय** :

(१) कसैले पनि कुनै अपाङ्गको तर्फबाट जानी जानी निजको अहित हुने गरी कारोवार गर्न वा लिखत तयार गर्न हुँदैन ।

(२) कसैले पनि कुनै व्यक्तिलाई भिक्षा माग्ने वा अनैतिक काम गर्ने वा त्यस्तै अन्य काममा प्रयोग गर्ने उद्देश्यले निजको मञ्जूरी लिई वा नलिई अपाङ्ग बनाउन वा बनाउने उद्योग गर्नु हुँदैन ।

(३) कसैले पनि मागी खाने वा अनैतिक काम गर्ने वा अन्य त्यस्तो कारोवारमा कुनै अपाङ्गलाई प्रयोग गर्न हुँदैन ।

(४) कुनै पनि अपाङ्गले अनैतिक वृत्ति वा व्यवसाय गरेर खान पाउनेछैन ।

(५) यस ऐनबमोजिम निषेध गरिएको कुनै काम गर्ने वा त्यस्तो काम गर्न उद्योग गर्ने वा त्यस्तो काम गर्न अह्राउने वा मद्दत गर्नेलाई प्रचलित कानून बमोजिम कुनै सजाय हुनेमा त्यस्तो सजायमा थप हुने गरी र सो नभएमा यसै ऐन बमोजिम हुने गरी बढीमा एक वर्षसम्म कैद वा पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै हुन सक्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम हुने सजायको अतिरिक्त यस ऐनबमोजिम निषेध गरिएको कुनै काम गरेको कारणबाट वा अन्य कुनै काम गर्नुपर्ने नगरेबाट कुनै स्वस्थ व्यक्ति अपाङ्ग हुन गएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्तिको औषधोपचारको लागि र पछि सामान्य रुपमा जीविकोपार्जन गर्न नसक्ने हुन जाने रहेछ भने त्यस वापत समेत विचार गरी मनासिव माफिकको क्षतिपूर्ति दिलाइनेछ ।

१८. **अपाङ्गसम्बन्धी प्रशासनिक व्यवस्था** :

(१) अपाङ्ग प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल सरकारले श्रम तथा सामाजिक कल्याण मन्त्रालय (यसपछि “मन्त्रालय” भनिएको) मार्फत गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक देखेको जिल्लामा समाज कल्याण अधिकृत नियुक्त गर्न वा नेपाल सरकारले कुनै अधिकृतलाई तोक्न सक्नेछ ।

(३) मन्त्रालयले अधिराज्यभरको अपाङ्गको नाम दर्ता गर्न र तिनीहरुको प्रकृति अनुसारको लगत राख्नेछ । प्रत्येक पाँच वर्षमा मन्त्रालयले तत्सम्बन्धी तथ्याङ्कको संकलन गरेर प्रकाशित गर्न सक्नेछ ।

(४) अपाङ्गहरु सम्बन्धित सरकारी निकायहरुको कार्यक्रममा मन्त्रालयले समन्वय गराउनेछ ।

(५) अपाङ्गलाई बढी सुविधा पुऱ्याउने तथा आत्मनिर्भर बनाउने विषयमा विभिन्न प्रविधिको अनुसन्धान मन्त्रालयले गर्न गराउन सक्नेछ ।

१९. **सरकार वादी हुने** : यस ऐन अन्तर्गतका मुद्दा नेपाल सरकार वादी हुनेछ र सो मुद्दा सरकारी मुद्दासम्बन्धी ऐन, २०१७ को अनुसूची-१ मा समावेश भएको मानिनेछ ।

२०. **अपाङ्ग सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमको योजना** :

(१) यो ऐन बमोजिम अपाङ्गको हित, उपचार तथा सुविधा सहुलियतको व्यवस्था गर्न एवं आवश्यक देखिएको अन्य व्यवस्थाहरुसमेत गर्न नेपाल सरकारले सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद्संग सल्लाह गरी आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमको योजना तयार गर्नेछ । त्यस्तो योजना तयार गर्नको लागि नेपाल सरकारले अन्य निकाय तथा सामाजिक संस्थाहरुको राय पनि लिन सक्नेछ । त्यस्तो योजना कार्यान्वयन गर्न सामाजिक संघ संस्थाहरुलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तयार गरिएको योजना कार्यान्वयन गर्ने गराउने जिम्मेवारी नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायको हुनेछ र त्यस्को सुपरीवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी मन्त्रालयको हुनेछ ।

२१. **निःसहाय सेवा समन्वय समितिसंगको सम्बन्ध** :

(१) दफा २० बमोजिम अपाङ्ग सम्बन्धी योजना कार्यान्वयन गर्दा मन्त्रालयले निःसहाय सेवा समन्वय समितिसंग निकटतम सम्पर्क राखी काम गर्नेछ ।

(२) मन्त्रालयले निःसहाय सेवा समन्वय समितिसंग सम्पर्क राखी उपयुक्त देखेमा योजना अनुसारको काममध्ये केही कामहरु स्थानीय पंचायत वा सामाजिक कल्याणकारी संस्था वा अपाङ्गको हितको सम्बन्धमा स्थापना भएको संस्थाहरु मार्फत कार्यान्वयन गराउने गरी सुम्पन सक्नेछ ।

(३) अपाङ्ग सम्बन्धी कार्यको लागि चाहिने वा उपलब्ध हुन सक्ने राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय स्रोतको संयोजन तथा संकलन गर्न मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था एवं प्रयास गर्नेछ । त्यस्तो स्रोतबाट प्राप्त नगद वा जिन्सी मालसामान वा सेवा मन्त्रालयले आवश्यकतानुसार निःसहाय सेवा समन्वय समितिलाई वा सम्बन्धित संस्था वा कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनेछ ।

२२. **अधिकार प्रत्यायोजन** : नेपाल सरकारले यस ऐन अन्तर्गत आफूले पाएको कुनै अधिकार समाज कल्याण अधिकृत वा अन्य कर्मचारीलाई वा कुनै संस्थालाई तोकिएको शर्त बन्देजमा रही प्रयोग गर्न पाउने गरी अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

२३. **नेपाल सरकारले आदेश वा निर्देशन दिन सक्ने** : यो ऐनबमोजिम अपा· संरक्षण तथा कल्याणकारी व्यवस्था गर्नको लागि नेपाल सरकारले समाज कल्याण अधिकृत वा अन्य कर्मचारीलाई वा कुनै

कार्यालय वा संस्थालाई आवश्यक आदेश वा निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो आदेश वा निर्देशन पालन गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

२४. **नियम बनाउने अधिकार** : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वित गर्न नेपाल सरकारले नियमहरु बनाउन सक्नेछ ।

२५. **बचाउ** : यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली वा दफा २३ अन्तर्गतको आदेश वा निर्देशनमा लेखिएका कुराहरुमा सोही बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।